

skattemandtalslisterne. På dette grundlag er det lykkedes at opstille samlede oversigter over byens udenlandske indbyggere 1556–1599, fordelt på nationaliteter. Ved sammenligning med skattemandtallene kan forf. desuden danne sig et indtryk af indvandrerens økonomiske status. Resultaterne er samlet i tabelform s. 73–80. De viser, at nederlænderne fra slutningen af 1560'erne blev den talrigeste og også den rigeste gruppe, mens skotter og englændere tabte terræn. Det samlede udenlandske indslag i Helsingørs befolkning voksede støt fra omkring 15% i 1556 til 31% i 1599. Denne gruppe betalte i 1550'erne henved en trediedel af byens skat, og denne andel voksede til henved halvdelen ved århundredets udgang. Taget under ét synes udlændingene i sundtoldbyen da at have klaret sig godt økonomisk – om skattebetalingen da ellers kan tages som direkte mål for økonomisk stilling. Undersøgelsen afsluttes med en nationalitetsvis opstillet alfabetisk fortegnelse over byens skattebetalende udlændinge.

Resultaterne er således interessante nok – når man ellers får kæmpet sig igennem bogen. Trods et rigt og smukt illustrationsmateriale er den nemlig usædvanlig tung læsning, spækket som den er med endeløse citater fra tingbøgerne på 1500-tals dansk. Teksten er direkte læserfjendsk – og det er synd, når der ellers er ofret så meget på udstyret. Bogen er desværre en afskrækkende illustration af farerne ved en næsten ubearbejdet offentliggørelse af studenterspecialer i bogform. Disses særlige sprog og jargon gør dem kun sjældent egnede som læsning for bredere kredse.

I dette tilfælde er det færdige resultat hverken blevet fugl eller fisk. Det er ikke blevet en moderne videnskabelig undersøgelse af emnet. Dertil er bogen for teoriløs, begrebsafklaringen for mangelfuld, kildeundersøgelsen for overfladisk og litteraturgrundlaget for forældet – moderne byhistorisk og demografisk forskning er således gået sporløst hen over værket. Det er heller ikke blevet en populær fremstilling, beregnet for en bred læserskare. Det forbyder den ualmindelig tunge sprogdragt og den skematiske disposition.

Allan Tønnesen har i afhandlingen fremlagt ganske meget interessant stof om Helsingørs udlændinge. Men det er desværre sket i en så ureflekteret og altmodisch form, at man kunne fristes til at bede ham udnytte sin betydelige viden om emnet til at skrive en ny bog, som bedre lever op til nutidige krav til historiske undersøgelser og deres publicering.

Knud J. V. Jespersen

BENGT ANKARLOO: *Trolldomsprocesserne i Sverige*. Andra uppl. med efterskrift. Rättshistoriskt Bibliotek bd. XXXVI. Lund, 1984. 361 s.

Det første oplag af denne bog udkom i 1971, men da den kun blev udgivet på svensk, har dette udelukket den fra at blive inkluderet i internationale forskningsoversigter som et af de banebrydende værker inden for den moderne heksetrosforskning. Da det andet oplag også er på svensk, vil dette forhold ikke blive ændret.

Der er tale om et uændret optryk af første oplag med en seks siders efterskrift, der kort gennemgår den internationale heksetrosforskning siden 1971. En sammenfatning af værkets resultater findes i HT bd. 81, s. 414; dertil skal anføres, at den afgørende forskel mellem dansk og svensk trolldom var, at Danmark

undgik tilsvarende masseprocesser, der fra 1668 til 1677 i Sverige blev betegnet som Blåkulla-processerne. Men bibliografien afslører endnu en forskel: en blomstrende dæmonologisk litteratur i Sverige i årene før, under og efter processerne. Fra Danmark kendes kun tre dæmonologiske værker; på de femogtyve år efter 1668 udkom der fra Lund til Åbo ikke færre end syv værker med tilsvarende indhold, mens mindst seks svenske dæmonologier kan opregnes fra århundredets første halvdel. På denne baggrund bliver de svenske præsters aktive rolle i processerne (set i forhold til de danske) langt forståeligere; en livlig debat om dette emne var givetvis normen i Sverige.

Jens Chr. V. Johansen

Koldinghus lens regnskab 1610–11. Bd.1. Tekst. Bd.2. Registre. Udgivet ved BIRGITTE DE DENROTH-SCHOU i samarbejde med ANEMETTE S. CHRISTENSEN af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1984. 373 + 71 s. 335,50 kr.

Allerede i 1914 skrev Thomas B. Bang i *Fortid og Nutid* (bd.1, s. 141–60) om lensregnskaberne og deres benyttelse som historisk kilde. Han konstaterede, at disse regnskaber var blevet meget lidt benyttet i den ellers så frodige lokalhistoriske litteratur og antydede en årsag allerede i kildegruppens navn: »Regnskaber er i almindelighed ikke morsomme«. Hans mål var at vise, at en sådan opfattelse var helt forfejlet, og overbevisende demonstrerede han selv, hvad der kunne hentes ud af de gamle lensregnskaber om landboforholdene, herunder afgrøder, husdyrhold, skove, møller og fiskeri, om købstæderne, om varepriserne, stednavne og personnavne, om kirkelige forhold, herunder bispe- og klostergodsets historie og sognenes præsterækker, om embedsmænd, bygningshistorie og kulturforhold. Han sluttede sin artikel med ønsket om, at lokalhistorikerne i langt højere grad ville inddrage lensregnskaberne i deres undersøgelser; men opfordringen blev kun i ringe grad fulgt.

Af større arbejder, der i større omfang har udnyttet lensregnskaberne, bemærker man således blot *Hans H. Fussings Herremand og fæstebonde*, 1942, og især hans *Stiernholm len 1603–61*, 1951, der detaljeret redegør for hele administrationen af et len gennem mere end et halvt århundrede. *C. Rise Hansens Hoveriet på Ringsted Kloster 1570–1620*, 1968, der udnytter udspisningsregistrene til belysning af hoveriets udvikling på dette len. *Jens Engbergs Dansk finanshistorie i 1640'erne*, 1971, der gennem sammentællinger af poster i de bevarede lensregnskaber forsøger at nå til et billede af rigets finansielle situation. *Alex Wittendorffs Alvej og Kongevej. Studier i samfærdselsforhold og vejenes topografi i det 16. og 17. århundrede*, 1973, der udnytter en del sjællandske lensregnskaber til belysning af især kongevejene. *Haakon Bennike Madsens Det danske skattesystem. Kategorier og klasser. Skatter på landbefolkningen 1530–1660*, 1978, der på grundlag af lensregnskabernes skattemandtall giver en socialhistorisk beskrivelse af den ufri del af den danske landbefolkning i den nævnte periode. Og *Ole Degns Rig og fattig i Ribe. Økonomiske og sociale forhold i Ribe-samfundet 1560–1660*, 1981, der udnytter Riberhus lens regnskaber til belysning af områdets fiskeri, befolknings- og gårdbrugertal, købmændenes handel med lenet, hekseprocesser og løn- og prisudviklingen.